

A cigány Petőfi

A 38. SZÁMLA színeváltozása

Kiszenvedtek 2017 irtózatoss napjai, falun levágták az éppen soros összes disznót, az analízis szex baloldali perverziónak bizonyult, így immár a nem kevésbé rettenetesnek ígérkező 2018-as esztendőben araszolok törzskocsmám irányába, abban a reményben, hogy végre megkezdhetem paradigmaváltónak tűnő előadás-sorozatomat a Magyar Mámor történetéről, különös tekintettel a Magyar Bohém alakváltozásaira, mondhatni esettanárra, és közben eszembe villan, amint áthaladok az egyik, már régóta spontán hajléktalanszállásként üzemelő aluljárón, hogy a Magyar Mámor és Bohémia történetéből ki mindenkinek lesz valamilyen kerek számú évfordulója az új évben: első körben természetesen a 75 éve született szórványos kocsmatársam, PÉTERI GYÖRGY neve ugrik be, aki a magyar politikai fejlődés eme végső szakaszában remekül érezné magát; de a halottak élén ott baktat MÁNDY IVÁN is, a presszók száraz gályarabja, FABULYA halhatatlan bohém figurájának megteremtője; és mellette rajongója, az elvetélt bohém, az immár 15 éve halott BALASSA PÉTER, operai gyerek, mint jómagam, aki valami öngyilkos gesztussal fosztotta meg önmagát az opera műfajának frivol szellemétől; a 80 éve elhunyt KARINTHY FRIGYES, aki rettentő keresetei ellenére folyvást hitelezői hálójában vergődött, és már azon töprengek, hogy vajon megemlítsen-e közöttük a GALSAI PONGRÁC nevét, aki éppen harminc éve költözött át az utolsó záróra utáni eszpresz-

szóba, és akit manapság legfeljebb az őt a *Csirkejáték* című fő művében (e regény maga is amolyan bohém-történet) CSAJTAY néven megörökítő RUBIN SZILÁRD oldalvizén emlegeti az irodalmi világ, ha ugyan létezne még ilyesfajta fenomén honunkban.

De mindezt üvegtisztán és árnyaltan átgondolni képtelen vagyok, mert az aluljáró egyik oszlopánál, valamiféle pokrócrészlettel letakart, billegő széken egy szerfölött elhízott (posztmodern korrektséggel: testes) férfiú terpeszkedik, csacsihasa előtt amolyan hordozható, kézi cimbalom, és letaglózó virtuozitással, leleményes improvizációkkal, káprázatos ütemérékkel a 115 évvel ezelőtt meghalt (és 160 éve született) DANKÓ PISTA egyik legjelentősebb szerzeményét játssza: *Eltörött a hegedűm...*

És miközben odateszek egy gyűrt ötszázast a vén cigány (posztmodern korrektséggel: a szépkorú roma) koldustálcájába, belém döbben a felismerés, hogy a magyar cigány, egyáltalán a magyarnóta (nem pedig *magyar* nóta) nélkül semmiféle értelemben nem követhetem és taglalhatom a Magyar Mámor históriáját és fenomenológiáját. Mindez azért kínos, mert ezt e sorozat megkezdése előtt is látnom kellett volna, másrészt azért, mert ha valami undorral és megvetéssel töltött el, az mindig is a sírva vigadó nótázás, cigányozás, a magyar élet e borzalma volt.

Ám ekkor eszembe döbben, hogy e sorozat főalakja, ADY ENDRE már évekkal sorsdöntő költői fordulata előtt jelentős cikkeken dicsőítette „a zseniá-

lis cigány ember”-t, aki a „szívünkhöz nőtt nagyon”, és akit olyannyira szeretett és becsült, hogy 1900. augusztus 31-én a következő meghívó szövegét tette közzé a nagyváradi *Szabadság* című lapban:

Mi, bohémek, született alperesek, állandó váltó-adósok, a szellem arisztokratái, szuverén sajtó és ouvriers indépendants (magyarul: a kiadók fehér rabszolgái) kívülről címezetlen Önt meghívjuk Dankó Pistának, Csenögöd urának, a nyirettyű anyacsászárnéjának, a nagy dal-költőnek, a vályogvetők királyának, a Pósa-asztal rendetlen tagjának, san-remói örgrófnak stb., stb. tiszteletére a Bazárhoz, a rossz koszthoz, ellenben saját gyártmányú borhoz címzett vendéglőben, kávékorcsmában, kánikulában és nagy nyomorban titokzatos kódobálással egybekötve e hó végén, 31-én este 8 órakor tartandó áldomásra.

Ráadásul ADY már DANKÓ halálakor, 1903 tavaszán írt siratójában (úgyszólván a holt cigány alakjába rejtőzve) megjósolta magának és az országnak későbbi nagy témáját, a Kelet és a Nyugat közt ingázó Kompországot és annak tudathasadásosan vergődő emberét:

*Én bennem csak vágy van, messze-messzeszálló,
Valami névtelen, valami borzalmas,
Valami sóvárgó...
Úgy-úgy agyonhajszol, úgy-úgy kerget innen,
Úgy-úgy húz magához az idegen isten;
Keletről szakadt törzs napnyugatra szállnék,
Fénynek teremtődtem s árnyék lettem... árnyék...
Nincs bennem magyar tűz – mea culpa – nincsen...*

És már mondanám is tovább friss felfedezésemet magamnak és az általam teremtett hallgatóságomnak, de ki tudná leírni meglepetésemet, mely frissen festett törzskocsmámba toppanva a Mámor kiskönyvtára felé haladtomban ér: a polc előtt a FIZETŐPINCÉR fogad, és miközben felém kínálja megszokott üdvözlő fröccsömet, így beszél: – Ajándékot adok át FILOLÓGUS uramnak, melyet NEMETSCHEK úr bízott a lelkekre, gyarapítandó a Mámor kiskönyvtára állományát. Ő maga, mint jelezte, az általa vendégül látott SZTAREC társaságában Wien városában mulat e na-

pokban, ezért nem tud megjelenni a ma esti áldozáson, de reméli, hogy ezen szerény filológiai adalékkal – melyet a saját szavai szerint teljesen *zufälligerweise* talált egy bécsi antikváriumban – némiképp emeli a ma esti kvaterkázás fényét – szól a büszke tartású férfiú, azzal átad egy vékonyka, eléggé megviselt füzetkét, melynek felirata még tovább fokozza a már önmagam által is fokozhatatlannak vélt megrökönyödésemet: *Pokolnóta. Három eredeti új dal, Dankó Pistától.* És a borítón szereplő, ki tudja, honnan származó mottó még eszelősebb: *Valamennyi újságíró mind húnctuzt.*

– Ez igaz! Olyannyira, hogy erre igyunk! – bögi bele a TÁLTOS a terembe, azzal újabb kancsó bort emel maga elé, kiragadja kezemből a kottát, és mint zenéértő, és BARTÓK BÉLA munkásságáról és életéről évek óta nagyszabású regényt tervezgető egzisztencia már dúdolja is az első nótát: „Azt hallottam, Budapesten megnyílt már a Pokol, / Vigyázzon kend, napamaszszony, nemsokára meglakol...” Mire örökös, bár olykor erősen kikapós társnője, SZABÓ ERVINNÉ harangszoknyája szinte magától kezd el lengedezni, és vele harangoznak keblei is, ám a TÁLTOS megvető hangú elemzése csitulásra inti: – Tipikus verbunkos, éles és nyújtott ritmusok..., gagyí az egész. És hogy kerül ide a Pokol?!

– Mindamellet – jelentkezik most a szokásosan decens pimaszkodásával a VÁNDORFILOZÓFUS – mindamellet bizonyos kontextusban az úgynevezett gagyí is lehet erős hatású művészet, vagy legalábbis annak lehetősége. Önök, magyarok, akikről a SZTAREC egyszer igen találóan mondta, hogy egy kerékkel kevesebbel rendelkeznek, ellentétben az oroszokkal, aki viszont eggyel többek, szóval önök talán jobban tennék, ha vértolulások monológjaik között olykor megfontolnák az olyan meghökkentően nem-magyar, vagy másként szólva, desszert-magyar megjegyzéseit, mint KOSZTOLÁNYI DEZSŐ, akinek egy roppant szellemdús, ám egyben a maguk magyar lelkébe mélyen beleszántó tárcája a minap éppoly véletlenül került a kezembe, mint NEMETSCHEK uramnak a DANKÓ-kotta, és amely szöveget elküldtem mindannyiunk MELINDÁ-jának, akit most felkérek, hogy olvassa fel az általam a leghatározottabb ceruzával aláhúzott mondatokat!

– Mi van?! Mindenki MELINDÁ-ja!? – bökken föl a pohara mögül a TÁLTOS. – És még ráadásul titkár-nőnek vagy személyi asszisztensnek is akarja használni?! Nem zaklatás ez véletlenül, tisztelt uraim?!

– Ugyan, ne bomolj már... Ez csak egy filozófus... Az analízis szexet legfeljebb SZÓKRATÉSZ kontextusában ismeri – nyugtatgatja MELINDA az urát, azzal már veszi is elő a MAMA (Magyar Művészeti Al-

kotóház) révén beszerzett céges laptopját, hogy onnan dalolja elő KOSZTOLÁNYI mondatait:

„Régóta tűnődöm azon, hogy tanulmányt kellene írni mulató cigánynótáinkról, melyeket szakadatlanul muzsikálnak, dalolnak, füttyörésznek körülünk, s meg kellene vizsgálni, hogy mit jelentenek nekünk. Körülbelül tízezer ilyen nótánk van. Közülük százat valamennyien tudunk, dallamostul és szövegestül.

Hogy vannak és hatnak, az tagadhatatlan. Bölcsönktől koporsónkig kísérek bennünket. Figyelhetünk rájuk elandalodva vagy undorodva, mindegy: öntudatosan, öntudatlanul bennünk szunnyadnak. Egy magyarról, aki azzal kérkedik, hogy egy nótát se tud, végül mindig kiderül, hogy ugyanannyit tud, mint a többi. Én se sokat cigányoztam, hajlamomnál fogva pedig nemigen vonzódtam ehhez a népszínműi tárgykörhöz, mégis bátran állhatom a versenyt e tekintetben híres korhelyeinkkel, akik megannyi tükröt törtek össze, s megannyi nagybögőbe belerúgtak. Köröttünk vannak ezek a nóták, nem védekezhetünk ellenük, a levegővel szívjuk magunkba. Majdnem azt merném állítani, hogy amint az ókori görögséget egy érzelmi és egy szellemi közösségbe forrasztották azok a dalok, melyeket rapszódoszaik énekeltek Akhilleuszról és Hektórról, azonképpen minket is végzetesen egybefűznek cigánynótáink. Úgy vesznek körül bennünket, mint valami monda, mint valami hitrege, mint valami vallásos áhítat, mely hatalmasabb nálunk. Ilyesmin nem uralkodhatunk értelmünkkel. Hiába tudjuk, hogy a zene néha gyarló, és a szöveg még gyarlóbb, mind a kettőt tartalmassá teszi a hagyomány kegyelele. Amit hallunk, sohasem elsőséges élmény, hanem azonnal emlék is az, amit érzünk, megszire nyúlik vissza lelkünk őskorába, mely felett köd és fény imbolyog.”

– Ennyi lesz, MELINDA – inti le egy laza kézmozdulattal a VÁNDORFILOZÓFUS a felolvasónót. – És eme pohár vörösbort hadd emeljem most köszönet gyanánt az egészségére. De most a tárgyra!

Ugye, önök is látják, milyen lényeglátó nagyvonalúsággal állítja a maguk nagy költője a görög mitológia helyébe a szegényes, de éppoly hathatós és egy egész nemzet képzeletvilágát átható magyar mesevilágot, ha úgy tetszik, infantilis mitológiát, és teszi ekként egy elegáns mozdulattal a magyarnótát mintegy az önök magyar lelkének kollektív tudattalanjává (das kollektive Unbewusste), úgyszólván közös tudatalatti mélyáramává. Önöknél nincs ÖDIPUSZ, ÉLEKTRA és nincs ODÜSSZEUSZ sem, ellenben *Csak egy kislány van a világon*, és van *Egy cica, két cica*, és van *Icarica, kukorica*... A magyar közös tudattalan nem egyéb, mint népies műdalok sorozata. Így aztán a TÁLTOS

uram által kissé hebehurgyán gagyinak nevezett jelen-ség megdicsőül. És lesz ezáltal a közhely magyar színé-változása, azaz egy sajátosan eszement változata annak a jelenségnek, amit kiváló, de sajnos már elhunyt kol-légám, ARTHUR C. DANTO a *The Transfiguration of the commonplace* névvel illetett, és amely könyv magyar fordításban is rendelkezésre áll, ami szerfölött megle-pő egy olyan alacsony filozófiai kultúrával rendelke-ző országban, mint az önké.

– Hohó! Álljunk csak meg egy szóra! Mert nagyon is ismerősnek tűnik nekem ez a KOSZTOLÁNYI szö-veg! Nem hallottuk mi ezt nemrég valahol, édes ró-zsám?! – fordul társnőjéhez a TÁLTOS.

– De már hogyne hallottuk volna, kedves rózsám – bújja a szépasszony az ura fülebe és szemébe. – Még-pedig NÁDASDY ÁDÁM és lánya, NÁDASDY VIL-MA *Piros rózsák beszélgetnek* című magyarnóta-estjén. Ott olvasta fel a jeles nyelvtudós, költő és műfordító az esszé pár részletét.

– Úristen – suttogom kétségbeesetten, és magamba döntök még egy pohár vöröset. – Hát ma este minden mindennel összefügg?! „Hogy kerül a Pokol DANKÓ PISTA kottájára!?” kérdezte TÁLTOS uram nemrég. Hát, ha jobban megnézi a dal feliratát, ezt olvashat-ja – és most visszaragadom a koszlott füzetet, és már olvasom is: „Az emberi fantázia legnagyobb alkotá-sa DANTE POKLA, a városligeti fasor végén körkép alakjában látható.” Mint tudjuk, GÁRDONYI GÉ-ZA találta ki és valósította meg ezt a körképet, mely az 1896-os millenniumi kiállításra nyílt meg, mond-hatni a FESZTY-körkép ikerként. Erre az alkalom-ra írta DANKÓ a Pokol-nótát, és fordította le GÁR-DONYI az *Isteni színjáték* első részét.

– És így függ össze minden! – kiáltja MELINDA. – Mert azt mindenki tudja, még te is rózsám – fordul izzó szemekkel a hölgy a TÁLTOS felé –, hogy DAN-TE nagy műve nemrég éppen NÁDASDY ÁDÁM fordításában jelent meg.

– De hiszen ez rettenetes! – üvöltök fel, és szin-te kitépem a FIZETŐPINCÉR kezéből a palackot. – Hogyan kerülhet egy és azonos színpadra NÁDAS-DY, a szellemfejedelem és DANKÓ PISTA, „a cigá-ny PETŐFI”, ahogy PÓSA LAJOS életrajzírója,

LŐRINCZY GYÖRGY nevezi *A Pósa-asztal* című memoárjában?! Hogyan említhető e két alak egy lapon!? Ez megrázóbb, mint az esernyő és a varrógép véletlen találkozása a boncasztalon!

– De hiszen manapság éppen ez az igazi avantgárd! – kiáltja a TÁLTOS, mint akit megvilágosodás ért. – NÁDASDY egy teremtő zseni! Most kezdődik a tánc!

– Pontosan erről van szó! – veszi fel lelkesen a fonalat a VÁNDORFILOZÓFUS, aki egyre mámorosabbnak látszik. – Mennyire boldoggá tesz, hogy végre megértette mondandómat, TÁLTOS uram, azaz MELINDA rózsája! Az önök NÁDASDY ÁDÁM-jának személyét és munkásságát nincs szerencsém ismerni, de az elmondottakból és a FILOLÓGUS uram kulturális összeomlásából világosnak tűnik számomra, hogy e kiváló férfiú mintegy megtestesítője a jelenkori magyar magaskultúrának. De ezzel az általam nem látott, de a későbbiekben immár megtekinteni tervezett dalestjével feltehetően éppen azt csinálta meg, amit ANDY WARHOL egykor a Brillo-dobozokkal, amely művészi tett a már említett DANTO szerint a közhely transzfigurációja. Valóban ez manapság a vérbeli avant-garde. Ezen a magyarnóta-esten feltehetően megdicsőült és színeváltozott a szellemi hulladék, a magyarnóta. De ehhez talán éppen egy olyan végletesen abszurd találkozás kellett, amilyent FILOLÓGUS uram leírt. És szükségeltett persze a személyiség ereje és nagysága, mely a művész és egyben

transzfigurátor NÁDASDY ÁDÁM nagysága ebben az esetben. Mert ahogy ma esti főhősöm ARTHUR C. DANTO írta: „A mű nagysága nem más, mint a mű által anyagivá tett reprezentáció nagysága. Ha a stílus az ember, akkor a stílus nagysága a személy nagysága”.

És végezetül és vigaszként ugyan mi mást tehetnék most, mint hogy mindenekelőtt felhajtok egy újabb pohár bort, és utána haladéktalanul csatlakozom TÁLTOS uram javallatához: „Most kezdődik, a most kezdődik a, most kezdődik a tánc...” Mindenki felugrik, kört alkotunk, és egymás vállába kapaszkodva vonatozunk végig a termen, sorra kapcsolódik be a többi magyar vendég is, és talán már harmincnegyedik alkalommal táncolunk körbe és rikoltjuk, hogy „most kezdődik...”, amikor hirtelen elénk pattan a FIZETŐPINCÉR: – És íme a bor színeváltozása! – kiáltja kaján mosollyal, és azzal a VÁNDORFILOZÓFUS lába elé ejti a 38-ik számlát! ■ ■ ■

Bán Zoltán András (1954): irodalmár. Csont András néven zenei írásokat is publikál. Korábban a Beszélő és a Magyar Narancs szerkesztője. Legutolsó kötete: *Giccs*, Kalligram, 2016.

